

цвећа, које представљају неочекивано поетичан елемент романа. Прва издаја цвећа догодила се у рату деведесетих, када је Вахид са породицом напустио стан и оставио иза себе фикусе, филандендроне и кактусе, које је узгајао од одласка у пензију. Друга издаја цвећа била је напуштање посла баштована у Лозани због потребе за историјом и повратка у Сребреницу. Трећа издаја цвећа пак била је губитак воље за његовим узгајањем услед тешког душевног стања и мучне атмосфере у граду у коме је живео. Јасно је да цвеће овде представља инвентивни начин да се представи део Вахидовог животног пута, односно да се уметнички осетљиво повежу три његове епизоде.

Узмемо ли све ово у обзир, са сигурношћу можемо закључити да је Игор Маројевић изнедрио јако умешно написан роман, који ће, несумњиво, бити занимљив за даља наратолошка истраживања. Међутим, сама рецепција романа превише је обојена маркетиншким форсирањем етикете „првог српског романа о Јасеновцу”, те се више своди на похвале самог избора теме уместо да се похвале темеље на стварним квалитетима романа, попут приповедне стратегије или изузетног негативног јунака. Писање о животу након траума, о остацима света, дефакто јесте добар приступ изабраним историјским догађајима, али би све било знатно успешније да се Маројевић више ослонио на сугестивност књижевности, него на новинарско начело *if it bleeds, it leads*.

Јована ТОДОРОВИЋ

КАЛЕИДОСКОПСКО ПРИЧАЊЕ СВЕТА

Фрања Петриновић, *Коначни извештаји о равнојтежи*, Академска књига 2020

Уколико бисмо желели да именујемо нуклеус романеског триптиха Фрање Петриновића који чине *Алмацки кружоци лечених месечара* (2011), *Појрављач ојледала* (2017), као и *Коначни извештаји о равнојтежи* (2020), то би сасвим сигурно био *Љубишак равнојтеже*. Побуњеници и њихов труд да се одупру потресима друштвено-политичких аномалија у годинама завршетка ХХ века, као и у онима које су уследиле, и да се изборе за идеале и проналазак правде у обесмишљеним, новонасталим кулисама Новог Сада, тематизовани су у „неуравнотеженим хроникама” *Алмацких кружока лечених месечара*. Осећај одбачености у *Појрављачу ојледала* преузима Сергеј Вукелић, каменслански повратник, трагично запетљан у мрежу садашњег и прошлог, личног и судбине једнако неподобних, песника Стевана Павловића и писца Јакова Игњатовића. Јунаци

тог романа покушавају да исправе слику света и управо у том покушају се крије смисао читавог Петриновићевог књижевног подухвата заокруженог у *Кончним извештајима о равнотежи*, роману који је, како Владислава Гордић Петковић истиче, „ново поглавље старог безнађа”. Има ли књижевност моћ да нас изведе из лавиринта? – питање је којим можемо откључати срж овог дела.

Извештаји о равнотежи, којима је придодат атрибут коначности у наслову, не сугерише на формалне доказе, дијагнозу о стабилизацији стања свеопште неуравнотежености, већ иронијски обојену могућност успостављања коначне, апсолутне истине, као и давно изгубљене вештине равнотеже. Будући да у претходном роману писац расправља о проблему мноштва перспектива сагледавања истог, полагање права на сопствену слику и њену валидност, овога пута Фрања Петриновић решава да укрсти мноштво огледала, као што то чини каледоскоп. Када се врати у Нови Сад након двадесет година, Сергеј Вукелић размишља управо о овој направи чији се приступ опире линеарности, те „да би могао много тога више да открије” и да то јесте „преступ који би истовремено био и заштита”. Огледалца каледоскопа приказују другачији поредак ствари и различите боје при сваком померању, стога слике настале на тај начин остварују симболичку повезаност са формом романа.

Између уводног и завршног дела књиге, налазе се три поглавља којима одјекује мноштво гласова, али и гласина, постављених питања себи и другима, од којих су најчешћа она започета са када и зашто, покушавајући да осветле природу узрока губљења смисла. Затим, појављују се фрагменти социолошких, медицинских, антрополошких студија, књижевни цитати, дневничке белешке и приче о суровим људским судбинама. Стога, између пролога и епилога овог дела, односно тачке *a* и *b* нема сложених узрочно-последничних чинилаца, већ неколико тачака „потреса” који нижу слике у различитим хронолошким правцима.

Сергејев повратак је пропраћен бегом од реалности, па одлучује да се сакрије од погледа других одласком у позориште. Међутим, он бива убачен у кафкијански штимунг – одводе га на сцену ради замене глумца, те се потиснути хаос мисли и осећања трансформише у апокалиптичну инсценацију. Негација неуравнотежене реалности прераста у кривицу која ескалира репликама глумице у лику Наталије, чије име детектује спону са Анђелијом, будући да је Наталија име професорке социологије, јунакиње из *Алмашких кружока*. Када је реч о оваквим преплитањима, неопходно је нагласити могућност забуне, односно један потенцијални код читања који би читаоце могао одвести у смеру изналажења логичких веза које кроје комплексну мрежну три Петриновићева романа. Имена ликова алтернирају, мењају маске, али њихово дејство је у бити истоветно. Писац на овај начин прави јасну поларизацију два типа ликова идеја – апатични идеолошки моћници (Милутин Поповић), и они који се налазе

на последњим хијерархијским лествицама и који се боре за праведно устројен друштвени поредак. Он пише и о „достављачима”, друштвено одговорним појединцима који су постали сарадници службе, па су своје утопистичке тежње трагично преокренули. Колико год изражавао цинизам према моћницима, а меланхоличним тоновима бојио потлачене, или иронијски кројио причу о оним изгубљенима који су мењали своја идеолошка начела, писац на особен начин испитује све. Петриновић, дакле, остаје доследан различитим угловима поимања стварности, као и на плану структуре романа и луцидног поигравања наративним системом.

Прво поглавље, „Геометријска носталгија случаја”, састоји се из шеснаест потпоглавља која су повезана тако што се последње речи једне целине преливају у следећу, без обзира на смењивање приповедне инстанце. Тренутак у коме се прекидају спојнице између целина јесте када Сергеј Вукелић покуша да пресуди Милутину Поповићу, Анђелијином оцу заслужном за његово изгнанство. Међутим, завршава на земљи помиливши се са немогућношћу превладавања трајно пољуљаног стања. Анђино самоубиство које иницира Сергејев ранији повратак и њему упућено симболичко завештање „бар то, да оставимо извештаје о себи *како смо били неуравнотежени* у сваком погледу, до сржи наивни”, покреће казивање о свету за који су мислили да су „његови јунаци и његови хероји”. Категорије јунаштва и херојства су сасвим релативизоване, те ликови романа покушавају да одгонетну шта јесте судбина, датост на коју се не може утицати, а шта је могло бити другачије. Природу случајности објашњава незнанац са којим се Сергеј судари на улици: „нема случајности, маљчик, нема. [...] Овако: све је то већ записано, све је то, па и овај сусрет, давно одређено. Уосталом, они стари мудри Грци, па и најстарији и прастари, звали су то судбином”. Сусрет са човеком у коме уочава свога оца пропраћен је појавом дугмета, мотивом присутним још у *Алмашким кружоцима*, као извесном тачком ослонца и надом. Символика дугмета упућује нас на присуство митског, оличеног у Анђелки, неуморној Аријадни и Сергеју, као неуравнотеженом Тезеју новосадских улица налик лавиринту, чији Минотаур мења обличја („земни богови”, полубогови кућних савета и месних заједница, „нови хероји”, односно „зјапећа празнина која брише све, без плана и распореда”).

Анђелија, „она која није желела да пристане на постојање Минотаура”, представља један од најдоминантнијих гласова романа који покреће мозаик прича, гласнијих од историјске чињенице. Нимало случајно „црвенкоса” Анђелија, била је центар алмашког кружока левичара, бораца за једнакост, правду и слободу. Након издајства племенитих тежњи и утопистичких идеала, усамљена и повучена, Анђелија „скупља разнобојне конце, с дугметом и канапом у цепу” и тиме попуњава улице града причама, које су намењене људима потресеним ударима горке и апсурдне реалности, сматрајући то својом дужношћу. Ти разнобојни конци јесу

и повест о њој и Сергеју. Поглавље „Најпоследње” чине суптилно, језгровито именоване целине, вешто и ефектно конструисане, чиме писац твори аутентичне (разнобојне) приче симетричног стања тескобе и недостојног живота. Потом у поглављу „Пешачка зона”, које отвара референца на Елиотову *Пусту земљу* („Нестварни граде”), простор добијају болне приче „некадашњих занесењака вечно гладних снова”. Такође, постмодерни ефекти кулминирају у овом поглављу у коме се потресна сведочанства преплићу са чланцима, студијама, књижевним референцама, Анђелијиним „Дневником привремене регресије”, који илуструје посрнућа читавог друштва итд. Наслови дневничких бележака сваког дана афективно су везани за атмосферу коју дочаравају, па творе микроструктуре које се нижу у надреалном маниру („килава недеља”, „бежи среда”, „бљутава субота”...). Битно је истаћи ритмичност која се, осим на структуру, односи и на реченице кроз које провејавају бројна понављања и игре речима, као и ефектни обрти који пресецају поједине исцрпно развијене контексте.

„Ево, све у свему, парчад распаднутог Аријадниног конца” – речи су којима почиње епилог *Кончних извештаја о равнотежи* и које упућују на нит Петриновићеве новосадске трилогије, на идеју неуморног настојања да се поврати равнотежа упркос неукротивим силама које је нарушавају. „Сви смо, на крају крајева, нека прича. И ја сам попут вас, само једна прича. Уосталом, ми постојимо само у причама, причама, причама” – нечији глас говори на последњим страницама ове књиге. Трагање за смислом, осећајем равнотеже, чини се, Петриновић настоји да поентира управо кроз истицање приче. Он остаје доследан изостављању своје биографије на крају и ове књиге и тиме бива мистериозно уклопљен у огледала калеидоскопа.

Нина В. СТОКИЋ

О МИЛУТИНУ И МИЛАНКОВИЋИМА

Срђан Орсић, *Улица Милутина Миланковића*, Културни и научни центар „Милутин Миланковић”, Даљ 2019

Између поштовалаца и проучавалаца друштвених и природних наука одувек је постојала одређена дискрепанција: теме које су у фокусу једних често су непроходне другима. Највећи хуманисти успевали су да у свом раду помире ове (наизглед) удаљене сфере и да њихове представнике заинтересују и образују у ономе што им је непознато преко садржаја у које се разумеју. Наш у свету најцитиранији научник Милутин